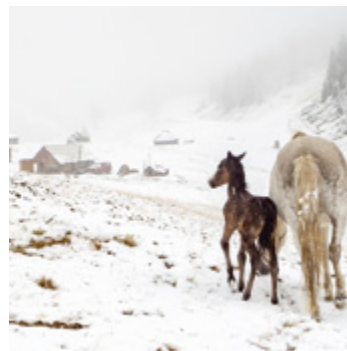
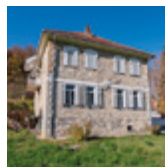
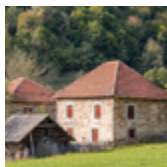
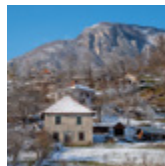

MOJA STARA KUĆA

- nije samo zbirka uspomena,
već značajno kulturno nasleđe -

Prošlost kao prilika
za budućnost

Projekat sprovode:

Projekat finansira:

Ovaj projekat je finansiran od strane Evropske unije

Projekat ko-finansira:

Ministarstvo javne uprave

Stavovi izraženi u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Polimskog muzeja i Regionalne razvojne agencije za Bjelasicu, Komove i Prokletije i ne odražavaju nužno stavove EU ili Ministarstva javne uprave.

UVOD

U okviru projekta „Očuvanje kulturnih pejzaža Crne Gore i Albanije“ smo se bavili temom narodnog graditeljstva u zoni Polimlja, angažovali smo eksperte, arhitekte, i kreirali naučnu publikaciju koja se bavi tipologijama ruralnih kuća u ovim predjelima. Baveći se ovom temom, shvatili smo da je dobar dio naših starih kuća zapušten, ne koristi se, a ima ih prilično. Mišljenja smo da su naše tradicionalne kuće značajno kulturno nasleđe, i da bi u današnje vrijeme mogle imati primjenu kroz turizam, pa smo sa tim na umu napravili i ovu publikaciju, koja nije namijenjena stručnoj javnosti već svakom građaninu. Želja nam je da vas podsjetimo da naše stare kuće nemaju samo sentimentalnu vrijednost, iako se svi rado sjećamo kuća u kojima smo rođeni mi ili naši roditelji. One su svjedok navika i realnosti jednog prošlog vremena, imaju priče o tome kako su se gradile, kako se u njima živjelo, koje su bile uloge ukućana, i svaki će vam domaćin rado te priče ispričati. I vi koji ovo čitate znate priče o vašim starim kućama, možda ste neku i zaboravili, a naša je namjera da vas podsjetimo ili podstaknemo da ih istražite. Da bismo današnjim i budućim pokoljenjima približili kulturu i istoriju naših predaka upravo kroz priče o starim kućama koje se svuda u našim selima mogu vidjeti. Uostalom, pročitajte ovo što slijedi, pa ćete vidjeti o čemu pričamo.

Šta je to kulturni pejzaž

Pejzaž svi znamo šta je – slika jednog predjela ili krajolika. A ako tom terminu dodamo još i riječ kulturni, onda dobijamo jedno prošireno značenje – to je i dalje slika jednog predjela, ali ovog puta slika u koju je ruke umiješao čovjek i ostavio svoj trag građevinama i izmjenama koje je napravio u prirodi. Kulturni pejzaž je zapravo nastao kada je čovjek prirodu počeo da prilagođava svojim potrebama, kako bi se prehranio, kako bi napravio sebi sklonište od vremenskih prilika, kako bi ostvarivao prihode od prirode. I kada pogledate pejzaže oko sebe (koji su najčešće baš kulturni pejzaži), naučićete mnogo o navikama i tradicijama jednog društva, o njegovoj istoriji, o njegovom poštovanju svog okruženja, o njegovim potrebama kroz istoriju. Sve to ćete shvatiti i ako se osvrnete na kulturne pejzaže gornjeg Polimlja, zone koja je definisana Plavskim jezerom, odakle počinje svoj tok rijeka Lim, i gradovima i naseljima koja su se smjestili u dolinama Lima.

O narodnom graditeljstvu

Zona doline Lima je područje koje je bilo nastanjeno još od mezolita (9000-6000 godina p.n.e) o čemu svjedoče brojni materijalni ostaci nađeni tokom arheoloških istraživanja. Ovuda su još od antičkog doba prolazili karavanski putevi, ukrštale se civilizacije, a lokalno stanovništvo se bavilo dominantno poljoprivredom. Kako je ovo i zona visokih planina, to je stočarstvo oduvijek bila i ključna aktivnost. Reljef ovih predjela, kontakti sa drugim narodima – bilo da se radi o trgovini ili o osvajanjima, kao i glavne ekonomske aktivnosti lokalnog stanovništva su najviše uticali na kulturni pejzaž ove zone. A kulturni pejzaž je izuzetno vrijedan dio kulturne baštine jednog naroda, treba ga njegovati i čuvati, iz poštovanja prema precima ali i potomcima, jer se kroz sagledavanje kulturnog pejzaža mnogo može naučiti o svojim starima.

Narodno graditeljstvo je izuzetno značajan dio kulturnog pejzaža. Upravo kroz narodno graditeljstvo možete jasno da vidite u kakvim uslovima je živio čovjek koji je za sebe napravio recimo kuću. Znaćete i kakvim je materijalima bio okružen, zato su kuće na moru pravljene od kamena, a na planinama od drveta. Po nagibu krova ćete znati kakva je klima – oštrij nagib znači više padavina. Po rasporedu prostorija koje su glavne ekonomske aktivnosti domaćinstva. Po

detaljima kakvu su tehnologiju u gradnji koristili domaćini. Baš mnogo toga možete saznati o čovjeku samo gledajući kuću koju je napravio, i kako je organizovao svoje imanje. Ono što je možda najvrednija lekcija koju možemo naučiti gledajući stare kuće, jeste da su naši stari, ograničeni alatima, tehnologijom i transportnim sredstvima, pravili objekte od lokalnih materijala, uklapajući se u svoje prirodno okruženje, i mnogo više su vodili računa o tome da svojim djelovanjem ne naruše svoje okruženje na nepopravljiv način, da od prirode ne uzmu više nego što im priprada, već da je iskoriste onoliko koliko im treba a da joj ne nanesu veliku štetu. Tu smo lekciju mi u novom dobu pomalo zaboravili, pa nam možda

baš priča o navikama naših starih može pomoći da i mi malo više poštujemo i prirodu i naše kulturne pejzaže. Jer, ako danas pogledate oko sebe, čak i u jednom istom selu, uvidjećete da se naše stare kuće mnogo bolje uklapaju u okruženje od mnogih novih i modernih.

Kada je u pitanju narodno graditeljstvo Polimlja, prirodno bogatstvo ali i različitost etničkih grupa koje su živjele i žive na ovim prostorima, su uticali na to da imamo bogato nasleđe u ovoj oblasti, i mnogo tradicionalnih objekata koji se i danas skoro u svakom selu mogu vidjeti. Na žalost, loši ekonomski uslovi su uticali na to da nam ti stari objekti uglavnom propadaju, prepušteni vremenu. Iz sentimentalnih razloga vlasnici se rijetko odlučuju da poruše stare kuće, pa pored njih zidaju nove koje često nisu kompatibilne sa starim. Nerijetki su primjer i neadekvatne adaptacije starih kuća, pa se dešavaju primjeri malterisanja kamenih kuća, ugradnje plastične stolarije na starim brvnarama i slično. Ali ono što je pozitivno jeste činjenica da imamo obilje starih objekata koji se mogu adaptirati, ili barem služiti kao model za izgradnju novih, imamo jaku polaznu osnovu, od koje ukoliko želimo možemo napraviti prave pomake. A cilj ove publikacije jeste da vas motiviše da zajedno napravimo te pomake.

Tradicionalni tipovi kuća u Polimlju

Ukoliko vas zanima da naučite šta je struka rekla na temu našeg narodnog graditeljstva, preporučujemo da pročitate “Studiju tradicionalne arhitekture na području opština Berane, Petnjica, Andrijevića, Plav i Gusinje” u kojoj su arhitektae analizirale stare izvore i napravile jednu kvalitetnu i stručnu publikaciju koja će poslužiti da ostane zapisano na jednom mjestu kulturno nasleđe odraženo u našem narodnom graditeljstvu. Ali smo mi ovom prilikom htjeli da se osvrnemo na ono što su glavni tipovi naših starih kuća, i na načine njihove gradnje, da bismo vam pomogli da shvatite njihovu vrijednost i potencijalnu upotrebu u budućnosti koja vam se na više načina može isplatiti.

U selima koja smo obišli smo pronašli sledeće osnovne tipove narodne arhitekture:

- dubirozi
- brvnare, prizemne i nad izbom
- čatmare
- kamene kuće (različitih formi)
- kule
- katunske kolibe

Dubiroga slabo više da ima, oni su starijeg datuma, mada postoje uspješni primjeri njihovog oživljavanja. Sigurno je svima poznat čuveni restoran Savardak u Kolašinu, koji prilično dobro reprodukovao. Ali mnogo više na terenu imamo ovih ostalih tradicionalnih objekata, a među njima su najzastupljenije – kamene kuće i kule, brvnare i katunske kolibe, i upravo bismo na te tri grupe htjeli da se osvrnemo.

Brvnare

Brvnare su bile najzastupljeniji tip kuće na ovim prostorima, a nije ni čudo, kada uzmemo u obzir činjenicu da je ova zona bogata šumom. Čitaćete o njima u studiji. Ono na šta bismo sada htjeli da se osvrnemo jeste sledeće – da li ste razmišljali o tome koliko je truda i vještine bilo potrebno napraviti kuću a da imate na raspolaganju najprostiju ručnu pilu i sjekiru? Da li možete sebe da zamislite kako uklapate brvna sa najprostijim alatima u rukama? A da ni ne pominjemo šindru, kojom su se kuće pokrivale. Kažu majstori da je za šindru potrebno već u šumi imati oko da se odabere pravo stablo koje će se kako treba cijepati da se dobije kvalitetna šindra. Nije bilo struje i mašina, samo najprostiji alati i dobre, majstorske ruke. I kao što rekosmo na početku priče, po izgledu kuće znate čime se porodica bavi. A brvenare su obično imale izbu, prizemlje, gdje se smještala stoka. Pa je i stoka pomagala da se kuća grije. Krov je uvijek bio na 4 vode, možda zato što plafona nije bilo, a ložilo se ognjište. A kad već ispod krova imate dim, onda je to odličan način i da sušite meso. Ekonomično, zar ne?

Kamene kuće i kule

Kamene kuće i kule su pravo čudo u smislu gradnje bez modernih alata. Pričali su nam u selima da su se te kuće pravile od kamena koji se mogao pronaći u blizini. Postojali su majdani odakle se on izvlačio, i onaj koji pravi kuću je prvo morao da provede značajno vrijeme u tom majdanu da bi pripremio materijal za kuću. Ovi su majdani različiti od sela do sela, pa negdje kamen ima plavkastu, negdje crvenkastu, negdje žutu primjesu boje. Primijetićete da su u jednom selu praktično sve kamene kuće u istoj nijansi, to je zbog istog majdana. E kad se kamen pripremi u majdanu, volovima i konjima se transportovao do lokacije gdje se će se praviti kuća. Tu na scenu stupaju majstori. Zamislite sada opet situaciju da kamen klešete a nemate ništa od modernih alata? Koliko je preciznosti i truda potrebno da recimo precizno isklešete i uklopite kamene blokove na uglovima kuće. A vještina majstora se upravo tu najbolje vidi, kao i na detaljima oko prozora. Na jednom od tih kamenih blokova na uglu su majstori obično stavljali svoj neki zaštitni znak, neki ornament, da se zna ko je pravio. Ako imate kamenu kuću, naći ćete ga, samo pažljivo potražite. Unutra su ove kuće prostog rasporeda, i vrlo praktične. Ono što je u njima najbolje, jeste temperatura – ljeti kada u kamenu kuću zakoraćite sa vrelog sunca, kao da ste ušli u klimatizovanu prostoriju! A zimi se brzo ugriju i ostanu tople. Zbog jako debelih zidova koji čuvaju temperaturu. Zanimljivo je i da razmislimo o sledećem - u vremenu kada moderni svijet gleda kako da sačuva zdravlje i zaštiti se od štetnih materijala i ulaže značajne sume novca da to postigne, naši su stari uživali u pravi ekološkim kućama!

Katunske kolibe

Katunske kolibe su pravo malo remek djelo, po našem mišljenju. Zašto? Zato što se svaki put kada odemo u katun iznenadimo koliko jednostavno izgledaju kolibe (bilo da su kamene, bilo da su drvene) koje odolijevaju najoštrijim vremenskim uslovima, a da se ne poruše. Tamo gdje stoje ove kolibe, na velikim nadmorskim visinama, snijeg dostiže visinu od nekoliko metara, i često ih potpuno prekrije. Duvaju jaki planinski vjetrovi, znaju da pomjere sa mjesta cijelu drvenu kolibu, ali njoj ništa ne bude u tom procesu. Mi to stručno ne umijemo objasniti, ali smo sigurni da je tako, a znate i vi vjerovatno. Nedavno je jedan stočar u katunu na planini Divljak sazio sebi kuću od blokova, blizu stare kolibe. Duvao je jak vjetar i porušio zidanu kuću, a koliba i dalje stoji kao da se ništa nije desilo! Kad u ove kolibe ulazite morate se dosta sagnuti, vrata su niska a prag je visok, vjerovatno da bi se spiječile životinje da uđu, i da bi se lakše čuvala temperatura. Prozora nema, vjerovatno iz istog razloga. Kolibe su inače dosta niske i veoma jednostavne, jer se u planini moralo posebno voditi računa o uštedi materijala i vremena za gradnju, ali su istovremeno i veome funkcionalne. Podovi su zemljani, i planinke sa kojima smo pričali nam kažu da je daleko lakše održati higijenu na nivou koji je potreban za proizvodnju sira ako su podovi zemljani, a ne betonski. U jednom nam se katunu na Mokroj jedan sin žalio da je majci izbetonirao pod da bi joj bilo ljepše, a ona sledeće godine tražila da se taj beton hitno sklanja jer joj je koliba puna prašine! Ono što je najljepše kod katunskih koliba je to koliko se one u stvari uklapaju u okruženje, kao da su i same dio te prirode i kao da im je mjesto baš tu. To ćete najbolje shvatiti kada se nađete u nekoj zoni gdje ima i koliba i modernih vikendica, kolibe nećete ni da primijetite, a vikendice obično štrče i padaju u oko.

Trenutno stanje i potrebe

Mnogi primjeri objekata tradicionalne arhitekture su u lošem stanju, ne koriste se i propadaju. Sa druge strane, na velikom broju objekata se sprovode neadekvatne intervencije i transformacije koje utiču na gubitak njihovih vrijednosti, uključujući čak i njihovo rušenje. Posebno su ugroženi pojedinačni objekti tradicionalne arhitekture koji se nalaze u okviru naselja koja se ubrzano razvijaju. Što je veća turistička tražnja, to je veća pojava gradnje koja nije u skladu sa ambijentalnim i tradicionalnim vrijednostima. Na taj način ne samo da ne odgovaramo adekvatno na turističku tražnju, već narušavamo izgled naših najatraktivnijih predjela, i gubimo prednosti koje smo originalno imali da bismo se adekvatno pozicionirali na turističkom tržištu. Naši gosti, koji su inače ljubitelji prirode ali i zainteresovani za naše kulturno nasleđe, poštuju one destinacije koje vode računa o svojoj kulturnoj baštini, i nas kao narod upoznaju kroz naše tradicije u gastronomiji, graditeljstvu, običajima i slično. Zato smo još i više u obavezi da to svoje nasleđe sačuvamo, a ako želimo da ga valorizujemo kroz turističku ili bilo koju drugu aktivnost, da to uradimo na odgovoran način.

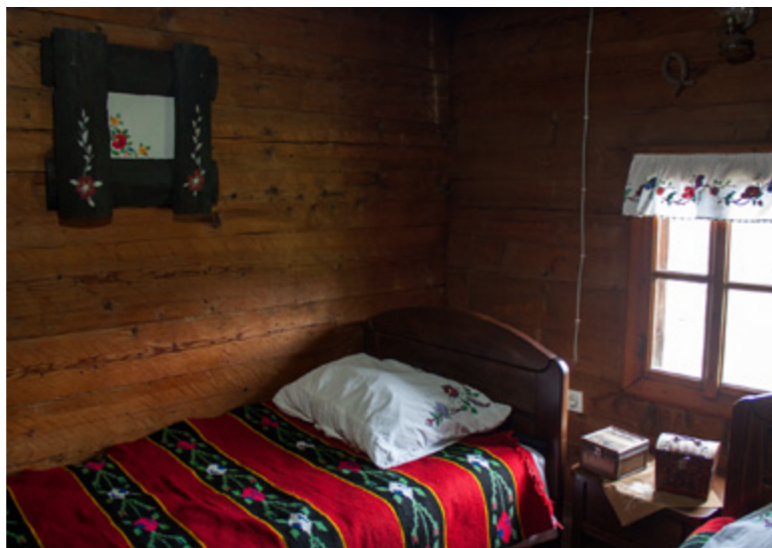

Dobri primjeri upotrebe tradicionalnih kuća

Nekoliko porodica je odlučilo da svoje stare kuće adaptira i koristi, bilo za svoje potrebe, bilo u svrhe seoskog turizma. Kada su to učinili da bi počeli da se bave turizmom, upravo su takva domaćinstva dobijala najbolje komentare od gostiju, jer su upravo takve kuće dodavale značajnu vrijednost ukupnom iskustvu gostiju koji žele da nauče što više o lokalnoj kulturi i tradicijama. Još ako su takve kuće i uređene na tradicionalan način, onda je ugođaj potpun.

Kao posebne primjere izdvajamo:

- Seosko domaćinstvo Kuća Kljajića u Lubnicama
- Seosko domaćinstvo Miljanov Do u selu Konjuhe, opština Andrijevisa
- Novosagrađena kuća po ugledu na tradicionalne brvnare u okviru kompleksa Oka i po u selu Kaludra, opština Berane
- Kula Redžepagića – smještajni objekat, opština Plav

Tradicionalne kuće i seoski turizam

Mnogo porodica u ovom području ima pogrešnu predstavu o tome šta je atraktivno nekom ko dođe sa strane, i ukoliko požele da se bave turizmom, obično razmišljaju o velikim ulaganjima i luksuznijim opcijama sa smještaj gostiju. Cesta je pojava izgradnje etno-eko naselja, koja se obično sastoje od niza uniformnih objekata koji nisu građeni u duhu tradicije mjesta u kom se nalaze. Sa druge strane, gost koji bira da odmer provede u seoskom domaćinstvu traži autentičan smještaj, želi da nauči o kulturi i običajima našeg naroda, da upozna domaćine i slično.

U tom smislu je važno praviti razliku između sesokog turizma i iznajmljivanja apartmana – što je usluga koja se pruža u zonama koje imaju visoku frekvenciju posjetilaca – na moru, u ski centrima i slično. Usluga u seoskom turizmu nije puko iznajmljivanje smještaja već uključuje kompletno iskustvo boravka u jednom ruralnom gazdinstvu, i upravo na to cijelo iskustvo treba obratiti pažnju. A iskustvo će se sastojati od ambijenta u kom će gost boraviti, hrane koja će mu biti poslužena, domaćina sa kojima će provoditi vrijeme, aktivnosti u kojima će učestvovati. A sve to skupa treba da odiše tradicijom.

Zato, ako želite da se uključite u ovakvu djelatnost, prije nego što požurite da gradite nešto novo i moderno, pogledajte šta već imate na raspolaganju na svom imanju. Pokušajte da od nekog tradicionalnog objekta, stare kuće, kuhine, katunske kolibe, pažljivom adaptacijom napravite prostor koji možete koristiti u turističke svrhe. Uštedjećete novac, a sačuvate nešto vrijedno, što će vam donijeti dodatne prihode kroz djelatnost turizma, a gostima će takvi objekti više prijati. Prilikom restauracije starog objekta, vodite računa da koristite slične tehnike gradnje koje su i naši stari koristili. Na primjer, ukoliko ste na kamenom zidu nešto mijenjali, potrudite se da fuge uradite krečnim ili zemljanim malterom, nikako sementnim malterom jer će se vidjeti razlika. Uklopite stolariju, nemojte da vam jedan prozor bude autentični drveni, a drugi od eloksira koji nije u duhu vremena u kom je vaša kuća rađena.

Ukoliko nemate mogućnost da neki stari objekat prilagodite i restaurirate, razmislite da li nešto novo možete napraviti u duhu tradicionalnog, narodnog graditeljstva. Pokušajte da takav objekat prilagodite ambijentu i okruženju, uredite na tradicionalan način, tako da ne štrči i ne odudara od drugih objekata u ruralnom području. Ne žurite sa bungalovima, jer bungalovi su kućice koje su indijskog porijekla,

nisu dio naše tradicije, pa bi trebalo izbjegavati i samu upotrebu tog termina. Naša tradicija su brvnare, kolibe, katunski stanovi, kamene kuće, kule. Pogledajte uspješne primjere koje smo vam predstavili, možda od njih nešto može da se nauči. A proučite i preporuke za gradnju i adaptaciju koje smo sa partnerima pripremili, dostupne u turističkim organizacijama i lokalnim samoupravama, jer ćete tamo naći mnogo praktičnih savjeta.

Kako urediti kuću

Ako ste se odlučili da sačuvate stari objekat, ili sagradite novi u tradicionalnom stilu, onda se postarajte da i unutra prostor odiše tradicijom. Umjesto plastičnih i industrijskih dekoracija, pogledajte šta imate od rukotvorina koje stoje po podrumima, jer se jako lijepo mogu uklopiti u vaš ambijent. Tkani, pleteni, vezeni, heklani predmeti, čak i ako su od vremena oštećeni ili negdje pocijepani, mogu se prepraviti ili njihovi zdravi djelovi iskoristiti za uređenje. Od čaršava se mogu napraviti zavjese, od jastučnica vezenh djelovi porezati, porubiti i uokviriti. U svakom slučaju, radije posegnite za rukom rađenom dekoracijom, prije nego novac potrošite u nekoj modernoj prodavnici gdje ćete kupiti svijećnjak, vaznu, sat, stolnjak, okvir ili nešto slično. Nešto što je rukom rađeno i autentično se lako raspoznava, i daje dodatnu vrijednost vašem objektu. Dakle, izbjegavajte plastiku, staklo, moderno i industrijsko, i postarajte se da u dekoracijama vašeg domaćinstva koristite tradicionalne predmete i rukom rađene ukrase. Nemote misliti da je ono što je vama lijepo i prijatno za oko, nužno lijepo i nekom drugom. Konsultujte se sa nekim u koga imate povjerenja. Svakako, nemojte koristiti previše detalje, čak i ako su svi lijepi i prikladni, ako ih je previše izgubiće smisao. Imajte mjeru u uređenju, i držite se tradicije.

Ukoliko se turizmom bavite u kući koja je novije gradnje i sa modernijim namještajem, onda će vam posao uređenja biti malo teži. I u tom slučaju je važno da prostor ukasite tradicionalnim elementima, ali vodeći računa da nemate prejake kontraste u odnosu na namještaj. U novijim kućama imate mogućnost da koristite modernije predmete za dekoraciju, ali ponovo koristeći prirodne materijale koliko je god to moguće. Lijepo je kada domaćinstvo koje prirodom svojih aktivnosti ima određenu temu (na primjer stočarstvo, sir, voćarstvo, pčelarstvo i slično), tu temu koristi i kod uređenja prostora. Gledali smo lijepe primjere gdje je porodična tradicija nekada bila recimo pravljenje točkova za zaprežna kola, pa su ti stari točkovi upotrijebljeni u prostoru kao ukras. A vidjeli smo i lijepe primjere gdje je domaćinstvo smješteno u blizini značajnog staništa ptica, pa su ptice upotrebljavane kao motiv u dekoraciji domaćinstva. Neka vam uvijek vodilja bude činjenica da će vas gost pitati zašto je domaćinstvo tako uređeno, a vi ćete morati da ispričate priču. Što više autentičnih priča, do bolji doživljaj za vašeg gosta. Vaše dekoracije moraju imati uporište u vašem domaćinstvu, u tradiciji, ili u vašem okruženju.

Kako urediti dvorište

I dvorište iziskuje posebnu pažnju, jer je to prva impresija koju će vaši posjetioci ponijeti sa vašeg imanja. Naravno, u domaćinstvima koja se bave poljoprivredom, biće u dvorištu mnoštvo predmeta koji su im potrebni na dnevnoj bazi. A kada nas poljoprivreda zaokupi, više ni ne primjećujemo gdje smo šta odložili, bitno je da nam je dostupno. O tome se mora povesti računa ako se bavimo turizmom. Prva stvar je dakle da dvorište bude uredno, da su predmeti koji nam svakodnevno trebaju nasloženi i odloženi gdje treba. Stog sijena, koš za žito, drvena bačva i slični predmeti ne smetaju, mjesto im je tu, i oni samo doprinose autentičnijem izgledu vašeg imanja. Posadite mnogo cvijeća, i koristite vrste koje su inače zastupljene. Da bi vam bilo lakše, da ne biste ulagali previše u hortikulturu, koristite one sorte koje se lako razmnožavaju – neven, kadifa i slično. I u dvorištu pokušavajte da koristite prirodne materijale, izbjegavajte plastiku, gumu, cement. Drvo i kamen će vam biti sasvim dovoljni, a toga sigurno imate u izobilju. Nipošto ne kopirajte nešto što vam se sviđelo u nekim drugim krajevima, a ne pripada našem podneblju – imali smo priliku da vidimo gipsane delfine u seoskim dvorištima, a tu im zbilja nije mjesto.

Katuni

Iako nisu trenutno pod zaštitom zakona, katuni svakako predstavljaju značajno (ako ne i najznačajnije) kulturno blago planinskih krajeva Crne Gore, jer izdig na katune predstavlja jednu od najstarijih tradicija našeg naroda. I gradnja na katunima je potpuno autentična. U razvijenijim zemljama se sprovodi niz aktivnosti da se takva kulturna baština zaštiti, da se katuni, iako mrtvi u stočarskom smislu, sačuvaju i prerastu u turističku atrakciju. Postoji cijela međunarodna mreža koja se bavi zaštitom ovog nasleđa, a Italija, Austrija i Grčka su tražile da se izdig na katune uvrsti u UNESCO listu zaštićene nematerijalne kulturne baštine, i UNESCO je tako i odlučio 2019. godine. U međuvremenu je i Španija predala zahtjev za istu stvar, i u razmatranju je. U Crnoj Gori, iako sve manje stočara ima koji praktikuju ovu tradiciju, ima ih i dalje više nego u drugim djelovima Evrope. Turistima uvijek katuni djeluju posebno atraktivno i neobično, i često o njima pišu. Sve je veće interesovanje za katunima u turističkom smislu, a i sami stočari se danas više interesuju da se uključe u djelatnost seoskog turizma.

To turističko interesovanje može napraviti i određeni pritisak (a to se u nekim djelovima već i osjeća) da se stvore usluge za turiste, i prostori namijene samo za to. Takođe se dešava da porodice koje su nekada izdizale na katune više to ne rade, ali kako imaju pravo korištenja zemlje, onda naprave vikendice za svoje potrebe. Sve to prouzrokuje pojavu da mještani grade, ne vodeći previše računa o tome da li se ti novi objekti uklapaju u ambijent katuna. Time se nanosi velika šteta toj vrsti kulturnog pejzaža, i on može izgubiti mnogo na atraktivnosti, a da i ne pominjemo štetu po kulturnu baštinu. Razumljivo je da čovjek danas ima drugačije potrebe i prohtjeve u odnosu na stočare nekada, ali se svakako mora povesti računa o tome da katunske kolibe spolja treba da izgledaju slično kolibama koje su se pravile nekada. Zato je svakako bolja opcija za nekog ko bi gradio u katunu da ne narušava izgled katunske cjeline, već da gradi na drugoj lokaciji (naravno, ukoliko za to ispunjava zakonske uslove), ili da gradi u katunu, ali u skladu sa katunskim pravilima, prateći katunski stil. Unutra kolibe mogu biti organizovane moderno, unutrašnjost neka bude u skladu sa svim potrebama modernog čovjeka, ali spolja je važno sačuvati stil koji se vjekovima očuvao u katunima.

Situaciju u katunima danas možemo lako sagledati ako uzmemo nekoliko primjera iz okruženja. Ako uzmemo za primjer prostor Štavne ispod Komova, visoravan koja je do nedavno bila rezervisana isključivo za katune, i pogledamo kako izgleda danas, shvatićemo da su katunske kolibe potpuno istisnute iz ambijenta, i da tamo sada dominiraju vikendice i moderniji objekti. Ista se situacija desila u naselju Lokve kod Berana, kao i na Jelovici, a i druge zone u regiji koje su se našle na turističkim mapama trpe istu sudbinu – dolina Grebaje u Gusinju trenutno prolazi kroz sličan proces. Tako se katunima nanosi nepopravljiva šteta, i generalno gledano, gubimo ih.

Tako da imamo prilično apsurdnu situaciju da što je turistička tražnja veća, naše najperspektivnije lokacije mnogo gube na atraktivnosti kroz neprimjerenu gradnju. Da zlo bude veće, to su obično zone koje su pod nekom vrstom zaštite kao najznačajnije prirodne atrakcije, pa su ovakvi pritisci najveći u nacionalnim parkovima, parkovima prirode i slično. Sa druge strane imamo odličan primjer katuna Vranjak na Bjelasici, gdje je privatnom inicijativom sagrađen katun koji je izgledom potpuno autentičan i u skladu sa vjekovnom tradicijom narodnog graditeljstva u toj zoni.

Zaključak

Regija Polimlja je tipični crnogorski, planinski kraj, u kojoj tragovi čovjeka i naseobina sežu u daleku prošlost. Ratovi i nemaština su učinili da nemamo kulturno istorijske spomenike grandioznog stila, nemamo zamkove, tvrđave i velelepne građevine. Što ne znači da ono što imamo nije vrijedno i da ga ne treba sačuvati. Svako od nas nosi odgovornost da kulturno nasleđe koje smo zatekli sačuvamo za sledeće generacije. A naše kulturno nasleđe jeste i naše narodno graditeljstvo. naši katuni, brvnare, kule i kamene kuće. I lijepe su te naše građevine, odišu toplotom i duhom starih vremena, imaju priču, čuvaju tajne, i nose sjećanja na naše pretke koji su ih gradili i u njima u skladu živjeli svi zajedno, onda kada su porodice bile mnogo veće nego što su danas.

